

Օր. ԹԱԳ. — Տեսէ՛ք, յակուրջին այ-
ժրմ՝ կատարելագէս անշարժ է, Ե՛թէ
նստարանի տեղ ծառայող տախտակն
անոր երկու կողմի չուանները բիչ մը
իրարու չը մօտեցնէր, պիտի տեսնէ-
իք, որ այս երկու չուաններն ամեն
տեղ իրարմէ հաւասար հեռաւորու-
թիւն պիտի ունենային և վերէն վար
կատարելագէս ուղիղ ձգուէին :

Առանց նստարանի չուաններուն ու-
նենալիք ուղղութիւնը՝ նոյն իսկ ծան-
րութեան ուղղութիւնն է, որ կէտրոնակայեաց
ուղղութիւնն ալ կը կոչուի, ինչպէս նաև
կապարալարի ուղղութիւնն. վասն զի ամեն
ատեն այս ուղղութիւնը՝ գերծանի մը
ծայրէն կապարի կտոր մը կախելով կը
գտնուի : Երբ միջոցին մէջ մարմիննե-
րն աղտոտ թողունք, առանց զանոնք
զօրութեամբ մ' ուրիշ կողմ մղելու .
կապարալարին ուղղութեամբ գետնին
կ'իյնան :

Որովհետեւ երկրիս բոլոր մակերե-
ւոյթին վրայ կապարալարը միշտ վե-
րէն վար շիտակ ուղղութիւն մ' ունի,
ուստի եթէ նարնջի մը մէջ գուլպայ
հիւսելու անհուն որքանութեամբ ա-
սեղներ այնպիսի կերպով խօթենք, որ
բոլորին ներս մտած ծայրերը նարնջի
կեդրոնին վրայ միանան, եւ եթէ այս
նարնջն իբր երկիրը նկատենք, անոր
վրայ տեսնուած ասեղներուն բոլոր ծայ-
րերը՝ կրնան երկրին բոլոր կետերուն
վրայ անհուն որքանութեամբ կապա-
րալարերու ուղղութիւնը ներկայացը-
նել, կամ որ նոյնն է երկրի բոլոր մա-
կերեւոյթին վրայ ծանրութեան ուղ-
ղութիւնը :

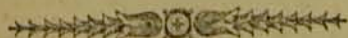
(Շարունակելիք :)

ՈՒՂԵԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Ի Սուրբ Էջմիածին. 1876 Յիւլի 20.

(Շարունակութիւն և վերջ տես թիւ 9.)

Եկեղեցւոյ Թանգարանի մէջ սրբ-
բոց մասունքներուն կարգը կը տես-
նուի նաեւ Քրիստոսի կողը միտուած
գեղարգը, զոր Թագէոս առաքեալը
բերած է Հայաստան, Առաքելոյ՝ Ս .
Լուսաւորչի և հայրապետաց աջերը՝
և ալ սրբոց մասունքը, որոց ոմանք
արծաթապատ և ոմանք ոսկեղօծ . Նոյ-
եան տապանէն մի փոքր փայտ, զոր
հրեշտակէն ընկալաւ սուրբն Յակոբ
Մծբնայ հայրապետն : Այս կարգին
մէջ աւելի հնութիւն մի կը տեսնուի,
այն է ամենափրկչի անուանեալ պատ-
կերն, անփուտ փայտի վերայ սքանչե-
լի կերպով փորուած, զՔրիստոս խա-
չէն վար առնելն է, այնպէս կ'աւան-
դեն թէ այս պատկերը Յովհաննէս ա-
ւետարանիչ նկարած է, ի խնդրոյ Տի-
րամօրն լուսոյ սուրբ Աստուածածնի .
Շահխաթունեացն պատկերին մանրա-
մասն նկարագրութիւնը ընելէն զինի
կը յաւելու թէ « Այս Ամենափրկչի
անուանեալ պատկերն, ձեռագործ
Յովհաննու աւետարանչի ըստ Գրիգո-
րի Մագիստրոսի, յարձանագրութեան
անդ եկեղեցւոյն հաւուց Թառոյ, բե-
րեալ ի Յունաստանէ ի Հայս յորդւոյ
Աշտի իշխանի Բագրատունւոյ Տեա-
ռն Գարունից՝ ի սկզբան անդ եօթնե-
րորդ դարու, զոր ընկալեալ իշխանին
ի ձեռաց որդւոյ իւրոյ զայսպիսի դանձ
սրբութեան անդէն ունդ տայ հիմն ար-
կանել եկեղեցւոյ սրբոյ ի կոմիածոյ քա-
րանց յանուն փրկչական պատկերին ի
ստորոտս անդ քաղաքին Գարունից,
(Պայելիք), ուր էին շիրիմք յորով իշխա-
նաց նախնեացն իւրոց : Զորմէ Ղ Էռնդ

վարդապետ, «Իսկ ապա յետ մահուան
Գրիգորի Մամիկոնեոյ յաջորդէ զիշխա-
նութիւնն Աշոտ Բէրաբեան պատրիկ,
այր երեւելի և նախ ամեմար 'ի մէջ նա-
խարարացն Հայոց 'ի տոհմէ Բագրա-
տունեաց . . . փայթ յուսումնասիրու-
թեան, և զարգարէր զեկեղեցիս Աս-
տուծոյ վարդապետական արուեստիւք
և պաշտօնէից խմբաւորութեամբ, պա-
տուէր եւ երեւելի սպասուք յիւրոց
գանձուց, և շինէր զեկեղեցին Գարու-
նից յիւրում ոստանին, և զկենդանա-
գրեալ զպատկերն մարգեղութեանն
Քրիստոսի ամեալ 'ի մոխրն արեւու
մեծաքանչ զօրութեամբ հանգուցա-
նէր 'ի նմա, և նորա անուամբ զեկե-
ղեցին անուանեաց ո: Այս եկեղեցին
այժմ աւերակ: Ապա զինի անցանելոյ
միջոցաց իբրեւ երկից հարիւրոց ամաց
'ի ձեռս բերէ զայս պատկեր փրկչա-
կան Գրիգոր Մաքիստրոսն պահլաւու-
նի որդի վասակայ (հասանայ), ըստ աշխարհ
եղելոյ եկեղեցին իւրեւորաց 'ի նոյն Մաքիստրո-
սէն Գրիգորի), և յանուն այս պատ-
կերի վերստին նորոգ եկեղեցի տայ կա-
ռուցանել յորձաքար վիմաց 'ի Հա-
ւուց Թառ կոչեցեալ սահմանին որ
մերձ 'ի Փառնի, կից յարեւմտեան ճա-
կատ փոքրիկ և անշուք եկեղեցւոյն կա-
ռուցելոյ յառաջագոյն 'ի Փէորդ իշխա-
նէն Քեղոյ ըստ Միսիթարայ Այրիւնեաց-
ւոյ, և հանգուցանէ 'ի նմա զայս պատ-
կեր, յորոյ անուն կոչի 'ի պատմադիրս
և յարձանագիրս և այս եկեղեցի, ո-
րոշ յեկեղեցւոյն Գարունից, որ 'ի Կո-
գովիդ դաւառի առ հարաւային ստու-
րոտով մեծի լերին Մասեաց: Իսկ սա
'ի հիւսիսափողմն Երասիս գետոյ հան-
գէպ Փառնեոյ յարեւմտեան լանջս լե-
րին: Իկցուք աստանօր զօրինակ արձա-
նագրութեան եկեղեցւոյն Հաւուց Թա-
ռայ զոր շինեալ է Գրիգոր Մաքիստ-
րոսն Պահլաւունի: Օրինակ զայս:

Թուին ՆԽԲ (1013) 'ի Թագաւորու-
թեանն Գագկայ եւ 'ի Հայրապետու-
թեան Տեառն Սարգսի եւ Գրիգոր Մա-
գիստրոս վերստին շինեցի զեկեղեցիս
յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոյ, նաև
'ի տերանց աշխարհիս գանձագին ա-
րարի զվայրս սորա լերամբն եւ դաշ-
տամբն և ամենայն կազմութեամբն որ
'ի սմա, քառագէժ չորս անկեամբ՝ ա-
ջամբ և ահեկամբ. 'ի դիմաց և 'ի Թի-
կանց, և տուաք յիշատակ անջնջելի
արձանագրով և աշխարհակալ Թագա-
ւորի Թղթովն և կայսերական կնքովն,
հաստատեցաք ձեռագրով և Հայրա-
պետական նամակաւն, և 'ի նաւակա-
տիս տաճարիս զոր շինեցաք, ընծայե-
ցաք զհայրենիս մեր սուրբ եկեղեց-
ւոյս՝ որ է Հաւուց Թառ. հանգստարան
և օթարան անձեռագործ սուրբ Պատ-
կերին Յիսուսի Քրիստոսի, որ 'ի փայ-
տին, խնդրելին Յովհաննու սուրբ Ա-
ւետարանչին հրամանաւ Մօր Տեառն
մերոյ սուրբ Աստուածածնին և նորո-
գեալ վերստին հաստատեցաք զսուրբ
ուխտս վերջինս քան զառաջինն, աստ
եղաք զվէմն հաւատոյ հիման սուրբ
եկեղեցւոյ:

Գրիգոր Վահրամ Պիատանին:

Այս հրաշարի փրկչական պատկերը
իւր հնութեամբ կը պահպանուէր Հա-
ւուց Թառայ մինաստանը որքան որ
չէն էր, այլ երբ Կովկասեան ելուզակ-
ները Հայաստան արշաւեցին, ուրիշ
փանորէից հետ այս մենաստանն ալ իս-
պառ աւերեցաւ և անչքացաւ, ուս-
տի ստիպեալ այս պատկերը 'ի Ս. Էջ-
միածին փոխադրած են, և կոյ այժմ
անդ ուրիշ սուրբ սպասուց հետ:

Այս նորաշէն պահարաններուն ա-
րեւելեան կողմն արտաքին որմոյն ըս-
պիտակ մարմարիոնի վերայ կը տեսնուի
արձանագրութիւն այսպէս:

Ողորմութեամբն Աստուծոյ Ազգասէր Կսթուզիկոս ամենայն Հայոց Գէորգ Գ. Կատանդինուպօլսեցի կառոյց զերիս պահարանս զայսոսիկ բազում քանիւք, և զարդարեալ սրայծառացոյց զմայր տաճարս սրբոյ Էջմիածնի նպաստիւք բարեպաշտ ժողովրդեան Հայոց Ռուսաստանեայց յերրորդում ամի Հայրապետութեան իւրում. ՚ի թուականութեան Փրիլին 1869, եւ Հայոց ՌՅԺԸ:

Այսքան փոքր ՚ի շատէ խօսելէն զինի, համառօտ տեսութիւն մի եւս նորակառոյց ձեմարանին վրայ ընենք: Այս երեւելի շինուածքը Ս. Էջմիածնի վսնուց արեւելեան կողմն դարձեալ վանքին սեփհական հողին վրայ շինուած է, երկար ձեւով կրկնայարկ. հարաւային կողմը դահլիճ կամ սերտարան վրան մեծ եւ շքեղ դմբեթով, վերի յարկն է աշակերտաց երեք խորշի բաժնուած ննջարաններն, յատկացեալ է մէն մի մահիճ երկսթ մահճակալով, և մի մի փոքրիկ պահարան մահիճներուն մօտ. ննջարանները և սեղանատունը ըստ ամենայնի մաքուր և ապահով. առանձին խոհանոց ձեմարանին մօտ, և այլ կարեւոր սիւնոյք առանց խնայելոյ կը մատակարարուին. դասարանները իւրաքանչիւր աստիճանի ուսմանց ըստ պատշաճի բաժնուած են, ունին և մի դրաստուն կարեւոր և սիւտանի շինուածներով ուր զգուշութեամբ ամփոփուած են Հայերէն Գաղղիերէն և Ռուսերէն տպագրեալ պիտանի մատեանք, երկրագունա մեծ և փոքր և բնական գիտութեան պէտք եղած գործիքներ. երկար միջնաորահին երկու կողմի որմոց վերայ կարգաւ շարուած են նոր աշխարհագրական տախտակներ Գերմանիայէն բերուած. Եգիպտոսի, Յունաստանի, Ասորեստանի և այլ տեղեաց երեւելի հնու-

թեանց նուրբ եւ ճարտարութեամբ նկարուած պատկերներն, և եւ բնական գիտութեանց վերաբերեալ թռչնոց անասնոց և այլ զանազան կենդանեայ նկարներն, վերատեսուչ Արք Եպիսկոպոսի և ուսուցչաց սենեակներն: Ձեմարանը հարաւային կողմը ունի ընդարձակ գետին աշակերտաց զբօսելոյ և պարտէզ մշակելոյ տեղի, իսկ հիւսիսային կողմը ընդարձակ գաւիթ երկաթեայ վանդակաւ, և աստ է արտաքին դուռն ձեմարանին: Արեւելեան կողմը շինուած է միջակ մեծութեամբ հիւանդանոց, տակաւին պէտք եղած կահ կարասիքը պատրաստուած չէր:

Ձեմարանին մէջ կ'աւանդուին ընդհանրապէս Հայերէն Գաղղիերէն Լատիներէն և Ռուսերէն լեզուներ, յաւանայնի յառաջագէմ կրթմանայ ձայնագրութիւնը: Աշակերտաց թիւն 95 որոնք ժողոված են Ռուսաստանի եւ Տաճկաստանի այլ և այլ գաւառներէն, աշակերտաց թիւը պիտի լեցուի 150, երբ աշակերտաց ննջարանները դասարանի փոխուին և ձեմարանէն դուրս յատուկ ննջարան շինուի աշակերտաց թիւոյն համեմատ, թերեւս այն ժամանակ ձեմարանը համալսարանի դիրք մի ունենայ: Այս ձեմարանին շինուածքը աւարտելէն զինի, անդիտելի դիպուածով յանկարծ հրդեհ պատահելով կիսով չափ այրած է, այլ փուլ թովօշնութիւն հասնելով հրդեհը մարած են, սակայն Վեհափառ Հայրապետին սրտին մեծ վիշտ պատճառած է, այլ յետոյ վերստին շինելով ըստ յառաջնոյն յարդարած են: Ձեմարանը բաց ՚ի յատկացեալ սպասաւորներէն՝ ունի նաեւ 13 հատ դասատուներ որոշեալ թուականներով. ձեմարանին արձանագրութիւնը դրուած է հիւսիսային կողմն դահլիճին վերի ճակատը:

Ողորմութեամբն Աստուծոյ :

Աղգաւէր Կաթողիկոսն ամենայն Հայոց Տ. Տ. Գէորգ Գ. Կոստանդինուպօլսեցի , յոգնաջան աշխատութեամբ կառոյց զայս ճեմարան վասն Ժառանգաւորաց մայր Աթոռոյ սրբոյ Էջմիածնի արդեամբ վիճակին Ասորսխանայ և օժանդակութեամբ Հայոց բնակեցելոյ ի սահմանս Ռուսաստանեայց : Յամի Փրկչին 1871 և Հայոց Ռ Յ Ի :

Գէորգեան ճեմարանին տարեկան հանդէսը կը կատարուի մեծ փառաւարութեամբ ի տօնի սրբոյն Գէորգայ զօրավարին , Վեհ Հայրապետին առաջնահետ :

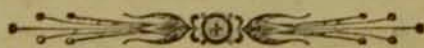
Գովելի հարստութեամբ կը ճշտաւորայ Ս. Էջմիածնի մատենադարանը , ուր առաջին սրահին մէջ կը տեսնուին Հայոց նախնի թագաւորաց պատկերները , կաթողիկոսական հրովարտականք Ռուս կայսերաց շնորհաւորոց , որոց մէջ աւելի շքեղ կը փայլի արդի հայրապետներ : Բաց յայս մեծ դահլիճէն երեք սենեկի բաժնուած է գրատունը ուր կարգաւ ամփոփուած են բազմաթիւ ձեռագիր և տպեալ մատենաներ , մեծահատոր ճառքներն ալլովքն հանդերձ , որոց մէջ աչքի զարնող գեղեցիկ Աւետարան մի կայ երկաթադիր մագաղաթի վերայ գրուած , եւ երեսի կաղմը փղոսկրեայ և երկու կողմը քանդակագործ պատկերներ Յունական ձեւով , որոյ թուականն է այսպէս : Յամի թուոյ Հայկազանց Ն Լ Ը . (979) : Եւ ըստ թուոյ հռոմոսի 210 Բ (742) յիսմայելական բռնակալութեան 840 (379) : Այս աւետարանը մօտ Ժամանակներս Մաղարթայ լերին Նախաւիլայի վանքէն բերուած է :

Նոյնպէս և մի պատուական Աստուածաշունչ մագաղաթի վերայ ըստ քանչեղի կերպով մաքուր գրուած և

պատկերներով զարդարուած յանուն Թագաւորին Հեթմոյ , և այնպէս կ'աւանդեն թէ թագաւորին ձեռամբ գրուած և իւր արքայական կնքով վաւերացած , բայց աւագ չ'եմ գիտեր թէ ո՞ր անհարազատ ձեռք այն կնքը ամբողջ կտրէր իղեր հաներ է , որոյ դատարի տեղն տեսնողներուն յաւ և վիշտ կը պատճառէ : Աստուածաշնչի թուականն է 2107 (1295) :

Ուրիշ ճարտար գրչի մը կը թողում նկարագրել Վեհափառ Հայրապետին արթուն հոկողութիւնը , անձանձիր աշխատութիւնը , անխոնջ ջանքը ի մասին բարեղարդութեան և պահպանութեան Հայաստանեայց Առաքելական ուղղափառ սուրբ եկեղեցւոյ , Վեհարանի կարգը և Վեհութիւնը , որ բարձրաօտիճան խոհեմ եկեղեցականի մի աշալուրջ կառավարութեամբ կը դառնայ , Սինոդի և Սինոդական հարց կանոնաւորեալ ընթացքը , որոց ամենեցուն տացէ Տէր վարձս ըստ վստատկոց իւրեանց :

Ուղե-որ Ա. Ե.

ԹՈՒԼՕՆԻ ԹԻԱՐԱՆԸ

Շարունակութիւն և վերջ , տես թիւ 10 :

Հասարակապետութեան նախագահը կարելի է ըսել , որ համեմատաբար այնչափ նախանձորդներ չ'ունի , որչափ թուրքի խոհարարը : Բարեբաղդաբար ի շնորհս իւր եւ մեծաւ մասամբ ի յասումն նախանձոտներու թիրառնի տեսուչները ունկնդիր չ'են ըլլալ նորա յաջորդել ուղղւոյ բազմաթիւ չա-